

Zhodnocení Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 05.09.1966, sp. zn. Pls 7/66-1, ECLI:CZ:NS:1966:PLS.7.1966.1

Číslo: II/1967

Právní věta: Zhodnocení praxe soudů z hlediska plnění usnesení pléna Nejvyššího soudu ze dne 1. dubna 1965 - Pls 1/1965 (o praxi soudů při ukládání trestů u nejčastěji se vyskytujících trestných činů).

Soud: Nejvyšší soud ČSSR

Datum rozhodnutí: 05.09.1966

Spisová značka: Pls 7/66-1

Číslo rozhodnutí: II

Číslo sešitu: 1

Typ rozhodnutí: Zhodnocení

Hesla: Směrnice pléna Nejvyššího soudu, Ukládání trestu

Předpisy: 140/1961 Sb. § 156 odst. 2

Druh: Rozhodnutí ve věcech trestních

Sbírkový text rozhodnutí:

V rozboru a zhodnocení, projednaném plénem Nejvyššího soudu pod č. Pls 1/65 bylo především konstatováno, že předpokladem správného uložení trestu je v první řadě správné zjištění viny. Nedostatky v tomto směru jsou často důvodem tzv. kompromisních rozsudků, ve kterých není zjištěn skutečný stav věci a u nichž výrok o trestu neodpovídá stupni nebezpečnosti činu pro společnost a možnostem nápravy pachatele.

V praxi soudů se z tohoto hlediska vyskytuje ještě řada nedostatků. Některé soudy sice věnují v převážné části svých rozsudků základním otázkám zjišťování objektivní pravdy potřebnou pozornost a péči, avšak přesto se stále objevují nedostatky ve skutkových zjištěních i v právním posouzení výroku o vině, které pak vedou k nepřesvědčivým kompromisním rozsudkům.

U trestných činů urážky veřejného činitele si soudy v některých případech dostatečně neuvědomují, že ustanovení § 156 odst. 2 tr. zák. obsahuje striktnější požadavky na obsah jednání, než jaké mělo ustanovení § 180 tr. zák. z roku 1950. K naplnění jednání jako znaku trestného činu podle § 156 odst. 2 tr. zák. nestačí, aby pachatel jakkoliv urazil veřejného činitele, nýbrž veřejného činitele při výkonu pravomoci nebo pro tento výkon. Za hrubou urážku v tomto smyslu je nutno považovat i fyzické napadení, které tělesně nepoškozuje veřejného činitele, ale dotýká se jeho vážnosti nebo cti. Soudy někdy nehodnotí intenzitu urážky ani nezdůvodňují vzhledem k jakým okolnostem ji považují za hrubou. Nedostatek zákonného znaku pak kompenzují kompromisním trestem.

Podobně u trestných činů ublížení na zdraví spáchaných v dopravě se vyskytují ve výrocích o vině nedostatky, týkající se zjištění intenzity a závažnosti poranění poškozeného, což pak vede k právnímu posouzení skutku, který nemá podklad ve skutkových zjištěních a ke kompromisnímu výroku o trestu.

V rozhodnutí pléna Nejvyššího soudu Pls 1/65 se dále konstatovalo, že soudy nejčastěji chybovaly při hodnocení stupně nebezpečnosti trestného činu pro společnost, a že hodnotily tento stupeň nebezpečnosti odtrženě od okolností, uvedených v § 3 odst. 4 tr. zák. Osobu pachatele soudy hodnotily izolovaně jenom z hlediska její předchozí bezúhonnosti, původu a vztahu k práci, aniž současně braly v úvahu závažnost spáchaného trestného činu. S tím souvisely i nedostatky v individualizaci trestů a v nevyužívání celého rozpětí trestní sazby, nevyužívání celého systému trestů a mírný, zákonu neodpovídající postih recidivistů a pachatelů závažných trestných činů.

Soudům se podařilo odstranit řadu nedostatků tohoto druhu. Přesto se však některé z nich ještě v rozhodnutích soudů I. stupně objevují.

Při ukládání trestů za závažné trestné činy soudy již jen ojediněle chybují tím, že izolovaně hodnotí původ pachatele, zejména okolnost, že pachatel pochází z řad pracujících a řádně pracuje; případně, že dosud nebyl trestán. U závažných osobou pachatele a ostatními okolnostmi, které ovlivňují stupeň nebezpečnosti činu pro společnost.

Je možno konstatovat obecný poznatek, že se stále ještě vyskytuje nemálo rozsudků, v nichž není věnována odůvodnění výroku o trestu dostatečná pozornost. U řady z těchto rozsudků je nedostatečné odůvodnění výroku o trestu důsledkem neúplného zjištění a zhodnocení všech okolností rozhodných pro uložení trestu. I když se situace po vydání usnesení pléna Nejvyššího soudu Pls 1/65 v tomto směru zřetelně zlepšila, lze ještě pozorovat, že některé soudy prvního stupně dbají sice správně ustanovení § 125 tr. ř. při odůvodňování výroku o vině, avšak neřídí se tímto ustanovením při odůvodňování výroku o trestu. Trest je v takových případech zdůvodněn zpravidla paušálně a nekonkrétně, takže nelze přezkoumat, z jakých důvodů soud volil určitý druh trestu a jakými hledisky a úvahami se řídil při stanovení výměry, případně modifikace trestu. Výrok o trestu a jeho zdůvodnění figurují dosud v některých rozsudcích paralelně vedle sebe, aniž uložení druh trestu a jeho výměra logicky vyplývají ze zhodnocení jednotlivých hledisek stupně nebezpečnosti činu pro společnost, ze zjištěných možností nápravy pachatele a jeho poměrů (§ 31 odst. 1 tr. zák.). I pro výrok o trestu platí ustanovení § 125 tr. ř., že v odůvodnění rozsudku soud stručně a jasně vyloží, které skutečnosti vzal za prokázané, a o které důkazy svá skutková zjištění opřel, existenci kterých skutečností pokládá se zřetelem na výsledky dokazování za vyloučenou nebo pochybnou, jakými úvahami se řídil při hodnocení provedených důkazů, zejména pokud si vzájemně odporují, a proč nevyhověl případným návrhům na provedení dalších důkazů. Kromě toho musí být z odůvodnění výroku o trestu patrné, jakými právními úvahami se soud řídil, když posuzoval prokázané skutečnosti podle příslušných ustanovení zákona. Soudy si ještě vždy dostatečně neuvědomují, že i okolnosti rozhodné pro výměru trestu, jsou - stejně jako skutková zjištění týkající se viny - předmětem dokazování a hodnocení důkazů v hlavním líčení, a že pak musí být v rozsudku odůvodněny na základě stejných principů jako výrok o vině.

Nejčastějším nedostatkem při hodnocení a odůvodňování okolností, rozhodných pro výměru trestu, je stále ještě neúplnost hodnocení všech skutečností, významných pro stupeň nebezpečnosti pro společnost, které jsou demonstrativně uvedeny v ustanovení § 3 odst. 4 tr. zák. Soudy v takových případech zaměřují svou pozornost jen na některé z těchto okolností nebo dokonce jen na jednu z nich, a ostatní ponechávají buď vůbec bez povšimnutí nebo je sice registrují, ale nehodnotí.

Většina soudů již správně rozlišuje mezi obecnou nebezpečností činu pro společnost ve smyslu § 3 odst. 1 tr. zák., jakožto jednou ze základních podmínek trestného činu a stupněm nebezpečnosti trestného činu pro společnost ve smyslu § 3 odst. 4 tr. zák. Přesto se však ještě objevují rozsudky, v

nichž je stupeň nebezpečnosti činu pro společnost nesprávně odůvodněn jenom okolnostmi, které charakterizují čin obecně jako trestný čin, nezřídka vyjádřenými jen frázovitě.

Jednou ze základních zásad, ražených v rozhodnutí pléna Nejvyššího soudu Pls 1/65. je přísná individualizace trestů.

Nevyužívání celého rozpětí trestních sazeb se projevuje hlavně v ukládání trestů odnětí svobody na dolní hranici zákonné sazby nebo velmi blízko této hranice v případech, kde stupeň nebezpečnosti činu pro společnost nebo možnost nápravy pachatele vyžadují uložení vyššího trestu. Zejména u trestných činů proti majetku v socialistickém vlastnictví se poměrně často ukládají tresty paušálně na dolní hranici sazby za trestné činy s různě závažným následkem i při jinak v podstatě shodných ostatních okolnostech případu.

V systému trestů se dostatečně nevyužívá zejména trestu nápravného opatření a zčásti i samostatného peněžního trestu.

Soudy nadále při ukládání nápravného opatření v řadě případů nezjišťují dostatečně pečlivě, jaké jsou osobní a majetkové poměry obviněného a nehodnotí je ve vztahu k ukládané výměře trestu. Ani u tohoto trestu soudy nevyužívají celého rozpětí trestní sazby; nápravných opatření delších šesti měsíců je relativně malý počet. Všeobecně je možno konstatovat, že se nehodnotí a neodůvodňují předpoklady pro výši srážky z odměny za práci. Tento nedostatek byl zjištěn téměř ve všech přezkoumávaných věcech, v nichž byl uložen trest nápravného opatření.

K řádnému uložení a zdůvodnění výroku o nápravném opatření nestačí, ani když se soud sice formálně odvolává na to, že při výměře trestu přihlédl k výdělkovým a majetkovým poměrům obviněného, ale tyto okolnosti v rozsudku neuvede, ani nezhodnotí jejich vliv na uloženou délku nápravného opatření na výši srážky ze mzdy. V odůvodnění výroku o nápravném opatření je nutno konkrétně uvést, jaké poměry obviněného soud zjistil a co z nich pro výměru nápravného opatření dovodil.

Zcela ojediněle soudy využívají možnosti nařídit z důležitých důvodů na dobu výkonu nápravného opatření změnu zaměstnání obviněného. Tato modifikace trestu může směřovat jednak k tomu, aby odsouzený vykonával na dosavadním pracovišti méně odpovědnou práci, jednak aby vykonával práci na jiném pracovišti. Obě tyto varianty mají svůj specifický účel. Nařízením výkonu méně odpovědné práce sleduje soud především potrestání pachatele jeho dočasným pracovním přeřazením, se kterým může být spojena i další majetková újma, vedle újmy představované srážkou ze mzdy, protože méně odpovědná práce bývá i méně honorována. Kromě toho se tímto druhem modifikace nápravného opatření může dosáhnout i dočasné ochrany společnosti před dalším jednáním pachatele, který neprojevilo dostatek zodpovědnosti, příp. znalosti, zejména při výkonu zaměstnání. V tomto směru se zmíněná modifikace nápravného opatření přibližuje účelu trestu zákazu činnosti.

K nařízení, aby odsouzený vykonával jako součást nápravného opatření práci na jiném pracovišti, přistoupí soud zpravidla v případech, kdy má být odsouzený vytržen z pracovního prostředí, které mělo nepříznivý vliv na spáchaný trestný čin, nebo které by odsouzeného nevhodně ovlivňovalo během výkonu nápravného opatření. Možností nařídit na dobu výkonu trestu nápravného opatření změnu zaměstnání se současným stanovením druhu, způsobu a místa zaměstnání odsouzeného, se soudům dostává značně jemných instrumentů k tomu, aby mohly diferencovat trestní postih podle individuálních okolností spáchaného trestného činu a podle osobních vlastností i poměrů pachatele. Je ke škodě věci, že se v soudní praxi využívá těchto instrumentů jen sporadicky.

Peněžité trest lze i po novele k trestnímu zákonu, vyhlášené zákonem č. 56/1965 Sb., uložit buď vedle jiného trestu, který stanoví trestní zákon ve zvláštní části na daný trestný čin, nebo

samostatně, v obou případech za předpokladu, že není zřejmá jeho nedobytnost.

Vedle jiného trestu lze za zmíněné podmínky uložit peněžitý trest tam, kde pachatel úmyslnou trestnou činností získal majetkový prospěch, příp. se o to snažil. V takovém případě lze uložit peněžitý trest i za trestný čin, u něhož není ve zvláštní části tento druh trestu uveden (§ 53 odst. 1, § 28 druhá věta tr. zák.).

Dále lze vedle jiného trestu uložit peněžitý trest za trestný čin, v jehož sankci ve zvláštní části trestního zákona je peněžitý trest stanoven. V tomto případě se pachatel nemusil trestného činu dopustit úmyslně a nemusil trestnou činností získat majetkový prospěch nebo se o to snažit (§ 53 odst. 2 věta před středníkem tr. zák.).

Samostatně lze peněžitý trest uložit jenom za trestný čin, na nějž zákon ve zvláštní části uložení peněžitého trestu stanoví (§ 28 odst. 1 tr. zák.).

Předpokladem uložení samostatného peněžitého trestu je zjištění, které je nutno v rozsudku i konkrétně zdůvodnit, že vzhledem k povaze spáchaného trestného činu a možnosti nápravy pachatele není třeba jiného trestu ke splnění účelu trestu. Tomuto zjišťování na základě konkrétního rozboru charakteru a závažnosti spáchaného trestného činu a osobních poměrů pachatele, nevěnují některé soudy potřebnou pozornost.

Podle § 54 odst. 3 tr. zák. stanoví soud při ukládání peněžitého trestu pro případ, že by výkon tohoto trestu mohl být zmařen, náhradní trest odnětí svobody až na jeden rok. Je-li peněžitý trest ukládán za trestný čin, u něhož je horní hranice sazby trestu odnětí svobody nižší než jeden rok, nesmí náhradní trest převyšovat tuto horní hranici sazby trestu odnětí svobody. Pokud je peněžitý trest ukládán spolu s trestem odnětí svobody, nesmí náhradní trest ani s tímto trestem přesahovat horní hranici trestní sazby.

Toto ustanovení zákona, platné od účinnosti novely z r. 1965, není v praxi vykládáno jednotně. Většina soudů ukládá náhradní trest odnětí svobody v rozsudku vždy současně s výrokem o peněžitém trestu. Některé soudy si však vykládají zmíněné ustanovení § 54 odst. 3 tr. zák. tak, že uložení náhradního trestu není ze zákona obligatorní, nýbrž že soud musí zkoumat, zda by výkon peněžitého trestu mohl být zmařen. Teprve zjistí-li, že jsou zde takové okolnosti, které svědčí o možnosti zmaření výkonu uvedeného trestu, uloží náhradní trest. V opačném případě náhradní trest neukládají.

Takovýto výklad ustanovení § 54 odst. 3 tr. zák. ve znění novely z r. 1965 nelze považovat za správný. Stanovení náhradního trestu vychází ze základní myšlenky, že v době ukládání peněžitého trestu je tento trest dobytý (§ 54 odst. 1 tr. zák.), že však jeho výkon by mohl být po uložení zmařen. Možnost zmaření výkonu peněžitého trestu nemusí být v době jeho ukládání zjištělná; ani nemusí objektivně existovat nějaký konkrétní důvod pro ni. Není vyloučeno, že vznik takové konkrétní možnosti bude situován až do doby po uložení peněžitého trestu. V takových případech by se při naposled uvedeném výkladu minulo ustanovení § 54 odst. 3 tr. zák. svým účinkem, protože po právní moci rozsudku by nebylo možno náhradní trest již uložit. Oporou pro zmíněný nesprávný výklad nemůže být ani znění důvodové zprávy k § 54 odst. 3 tr. zák. ve znění novely za peněžitý trest se bude týkat těch osob, u nichž je nebezpečí, že výkon tohoto trestu by byl zmařen. V tomto znění se důvodová zpráva týkala textu § 54 odst. 3 uvedeného ve vládním návrhu novelizačního zákona. Tento text vládního návrhu je však odlišný od textu, který jako text zákona schválilo Národní shromáždění. Podle vládního návrhu soud mohl pro případ, že by výkon peněžitého trestu mohl být zmařen, stanovit náhradní trest odnětí svobody. Naproti tomu zákon stanoví tuto povinnost soudu kogentně ve všech případech, kdy se ukládá peněžitý trest (arg.: stanoví pro případ). Náhradní trest odnětí svobody za trest peněžitý se tedy v každém případě uloží spolu s peněžitým trestem pro eventualitu,

že by výkon peněžitého trestu mohl být zmařen.

Pro ukládání trestu recidivistům bylo ve shora uvedeném rozhodnutí pléna Nejvyššího soudu uloženo soudům, aby věnovaly zvláštní pozornost především skutkovým zjištěním, týkajícím se recidivy pachatele trestného činu a hodnocení významu zpětnosti trestných činů. V té souvislosti bylo poukázáno na pokyn, daný již ve směrnici pléna Nejvyššího soudu o ukládání trestů Pls 2/59, v níž byly soudy orientovány na to, aby vždy vyžadovaly trestní spisy o předchozích odsouzeních pachatele.

Požadavek, aby byly vyžadovány předchozí trestní spisy u pachatelů, na něž bylo již působeno trestním řízením a uložením trestu, příp. i jeho výkonem, není samoučelný. Bez podrobného zhodnocení okolností, za nichž se obviněný dostal již dříve do konfliktu se zákonem, charakteru a rozsahu dříve spáchané trestné činnosti, vyhodnocení postoje obviněného k předchozímu trestnému činu a k uloženému trestu, není možno spolehlivě zjistit, jaký trest je spravedlivé obviněnému uložit při opakované trestné činnosti. Potřebné okolnosti nelze zjistit jen z opisů z rejstříku trestů, protože ten obsahuje jen základní orientační údaje pro posouzení, které spisy je nutno vyžádat a provést jimi důkaz.

Přes zásadní význam zhodnocení uvedených okolností, rozhodných pro posouzení významu recidivy a možnosti nápravy recidivisty, se dostatečně v soudní praxi nerespektuje shora uvedený pokyn směrnic Nejvyššího soudu. Přitom jen zčásti lze uznat, že se vždy nepodaří včas opatřit spisy z důvodů, nezávislých na rozhodujícím soudu, a že není z různých příčin možno odročovat hlavní líčení do doby, kdy spisy budou k dispozici. Většina nedostatků, které byly v tomto směru zjištěny, pramenila z nedůsledného provedení citovaných směrnic Nejvyššího soudu.

Některé soudy zapomínají při posuzování spisů o předchozích odsouzeních k trestu nápravného opatření nebo k trestu odnětí svobody, jehož výkon byl podmíněně odložen, že poté, co bylo nápravné opatření vykonáno nebo bylo vysloveno, že se podmíněně odsouzený osvědčil, příp. se má za to, že se osvědčil, se na pachatele hledí, jako by nebyl odsouzen (§ 45 odst. 3, § 60 odst. 4 tr. zák.). K takovému odsouzení nelze pak přihlížet jako k přitěžující okolnosti ve smyslu § 34 písm. j) tr. zák. a nelze je tedy považovat za důvod recidivy.

Při ukládání trestu zákazu činnosti již soudy zpravidla nechybují ohledně základního předpokladu pro tento trest a neukládají ho za trestný čin, kterého se pachatel nedopustil v souvislosti s činností, jíž se zákaz týká. Soudy však v některých případech chybují tím, že vysloví zákaz činnosti příliš široce nebo neurčitě, takže výkon takového trestu lze jen ztěží zajistit a dodržování zákazu činností kontrolovat.

Obdobně jako u peněžitého trestu je možno i trest zákazu činnosti uložit jako samostatný trest mj. jen za předpokladu, že vzhledem k povaze spáchaného činu a možnosti nápravy pachatele uložení jiného trestu není k dosažení účelu trestu třeba (§ 49 odst. 2 tr. zák.). Konkrétní okolnosti, které soud k takovému zhodnocení vedly, musí být uvedeny v odůvodnění rozsudku; jinak by byl výrok o trestu v tomto směru nepřezkoumatelný. Vadný je i takový výrok o trestu zákazu činnosti, u něhož není zdůvodněna délka uloženého trestu. Tato vada se vyskytuje v rozsudcích poměrně velmi často.

Při používání ustanovení § 40 tr. zák. o mimořádném snížení trestu odnětí svobody pod dolní hranici zákonné trestní sazby se soudy podle poznatků kontrolního průzkumu řídí v úvodu zmíněnou směrnicí pléna Nejvyššího soudu a stanoviskem, uveřejněným ve Sbírce rozhodnutí a sdělení soudů ČSSR pod čís. 45/1963, ohledně vztahu ustanovení § 88 tr. zák. k ustanovení § 40 tr. zák. o mimořádném snížení trestu odnětí svobody. Nebylo zjištěno, že by obviněný byl uznán vinným za použití okolnosti, odůvodňující vyšší trestní sazbu a současně mu byl uložen trest pod dolní hranicí vyšší trestní sazby s poukazem na výjimečné okolnosti případu.

Byly však zjištěny některé případy, v nichž soudy bez dostatečných důvodů nebo i jinak nesprávně vykládaly zákonný znak „výjimečné okolnosti případu“ při ukládání trestu podle základní trestní sazby. Výjimečné okolnosti případu byly soudy spatřovány např. v okolnosti, že škoda, způsobená trestným činem rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví byla zcela nebo zčásti nahrazena, nebo náhrada škody byla zajištěna. V některých případech šlo o náhradu škody, provedenou bez přispění obviněného vrácením věcí, zajištěných v přípravném řízení. Vedle náhrady škody hodnotil soud v rámci výjimečných okolností případu i další polehčující okolnosti, jako lítost nad činem nebo řádný život pracujícího člověka vedený obviněným před činem.

Takové hodnocení okolností případu ve vztahu k § 40 odst. 1 tr. zák. není správné. Okolnosti jako je dobrovolná náhrada způsobené škody, upřímná lítost nad spáchaným trestným činem, vedení řádného života pracujícího člověka před činem, jsou polehčujícími okolnostmi ve smyslu § 33 tr. zák., ke kterým soud přihlédně jako k okolnostem, snižujícím stupeň nebezpečnosti činu pro společnost při výměře trestu, zpravidla v rámci příslušné trestní sazby. Tyto okolnosti lze považovat ve většině případů jen za obvyklé, nikoliv výjimečné okolnosti případu, které nemohou, odůvodnit snížení trestu odnětí svobody pod dolní hranici sazby. Jen kdyby některé polehčující okolnosti, uvedené v § 33 tr. zák., příp. jiné tam neuvedené okolnosti, byly tak intenzivní a tak závažné, že by výjimečně snižovaly stupeň nebezpečnosti činu pro společnost, bylo by je možno posoudit jako výjimečné okolnosti případu ve smyslu § 40 odst. 1 tr. zák. (např. by mohlo jít o zvlášť závažné polehčující okolnosti, uvedené v § 33 písm. e) nebo f) tr. zák. apod.). Samo doznání činu, lítost nad činem předchází řádný život, náhrada škody apod., však zpravidla nebude možno považovat za tak výjimečné okolnosti případu, aby odůvodňovaly užití ustanovení § 40 tr. zák.

Ani přijetí záruky společenské organizace za nápravu pachatele není takovou výjimečnou okolností případu, jakou má na mysli ustanovení § 40 odst. 1 tr. zák. Proto nelze souhlasit s rozhodnutími okresního soudu v Sokolově ve věci sp. zn. 2 T 129/65 a okresního soudu v Plzni-jih ve věci sp. zn. 2 T 38/65, v nichž je snížení trestu pod dolní hranici zákonné sazby odůvodněno mj. i přijetím společenské záruky. Účelem společenské záruky, přijaté v hlavním líčení soudem, je pečovat o převýchovu odsouzeného při výkonu trestu, který není spojen s odnětím svobody. Při hodnocení okolností, uvedených v § 40 odst. 1 tr. zák. však nejde o posouzení převýchovy odsouzeného bez odnětí svobody, ale o zcela odlišnou otázku výměry trestu odnětí svobody, bez ohledu na to, zda trest má být vykonán či nikoliv.

Při ukládání souhrnného trestu odnětí svobody byla zjištěna pochybení jen ojediněle. Týkala se hlavně souhrnného hodnocení stupně nebezpečnosti pro společnost všech činů, za něž byl ukládán souhrnný trest. Při ukládání souhrnného trestu odnětí svobody zruší soud rozhodující později, výrok o trestu, vyslovený dřívějším rozsudkem a uloží trest nový. Z toho vyplývá, že postupuje ohledně všech trestných činů, za něž ukládá souhrnný trest, podle § 31 tr. zák., tedy hodnotí stupeň nebezpečnosti pro společnost nejen u těch trestných činů, u nichž vyslovil výrok o vině, ale i u trestných činů, o nichž bylo ve výroku o vině pravomocně rozhodnuto v předchozím rozsudku. Přitom musí vedle ustanovení § 31 tr. zák. respektovat i ustanovení § 35 odst. 2 tr. zák. v tom, že nesmí uložit jako souhrnný mírnější trest, než jaký byl uložen dřívějším rozsudkem, a je vázán povinností vyslovit některé druhy trestů, pokud byly uloženy již v dřívějším rozsudku.

Těchto zákonných požadavků soudy v některých případech nedbají potud, že nehodnotí předpoklady pro výměru trestu vzhledem ke všem trestným činům, nýbrž jenom vzhledem k těm, u nichž rozhodují o vině.

Ustanovení § 58 odst. 1 písm. a) tr. zák. ve znění novely k trest. zákonu ještě dostatečně nevešlo do vědomí a praxe soudů. Ve velké části zkoumaných rozsudků okresních soudů, ať byly vyhlášeny před 1. srpnem 1965 nebo již za účinnosti novelizovaného ustanovení § 58 odst. 1 písm. a) tr. zák., soudy zkoumají a pak i odůvodňují okolnosti, rozhodné pro podmíněný odklad výkonu trestu odnětí

svobody, jenom z hlediska osoby pachatele, aniž by bylo předmětem konkrétního zájmu soudů, zda i okolnosti souzeného případu odůvodňují závěr, že účelu trestu bude dosaženo i bez jeho výkonu.

Okolnostmi případu ve smyslu § 58 odst. 1 písm. a) tr. zák. je nutno rozumět okolnosti, které se nevztahují na osobu pachatele, nýbrž které charakterizují souzený čin, jeho společenskou závažnost a jeho vliv na ostatní členy společnosti. Z hlediska účelu trestu, vytčeného v ustanovení § 23 odst. 1 tr. zák. jde tedy o zkoumání takových okolností, které mají zpravidla vliv na intenzitu ochrany společnosti před pachateli trestných činů a na výchovné působení trestu na ostatní členy společnosti.

Okolnosti případu, chápané z tohoto hlediska, je nutno učinit předmětem dokazování, stejně jako ostatní okolnosti, rozhodné pro uložení trestu. V odůvodnění rozsudku je pak nutno tyto zjištěné okolnosti uvést a zhodnotit z jejich hlediska možnosti podmíněného odkladu výkonu trestu. Není proto správná praxe, podle níž za jedině kritérium pro podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody se považují okolnosti charakterizující osobu pachatele.

Není správná ani praxe, podle níž soud sice v odůvodnění rozsudku uvede, že podmíněně odkládá výkon trestu také vzhledem k okolnostem případu, ale jinak z rozsudku není zřejmé, které okolnosti a jakým způsobem soud z tohoto hlediska hodnotil.

V ustanovení § 59 odst. 2 tr. zák. se stanoví, že soud může podmíněně odsouzenému uložit přiměřená omezení, směřující k tomu, aby vedl řádný život pracujícího člověka. Zpravidla mu má soud též uložit, aby podle svých sil nahradil škodu, kterou trestným činem způsobil. Tyto podmínky nebyly podle upozornění ve směrnici pléna Nejvyššího soudu Pls 1/65 v dosavadní praxi soudů dostatečně využívány.

Je možno konstatovat, že do současné doby se praxe soudů zlepšila v tomto směru jen zcela nedostatečně. Ukládání povinnosti, aby podmíněně odsouzený nahradil ve zkušební době podle svých sil škodu, kterou způsobil trestným činem, je v případech, kde jsou k tomu vhodné podmínky, stále ještě zcela ojedinělé. Takovou povinnost má soud zpravidla uložit i tehdy, když současně rozhodne samostatným výrokem o povinnosti pachatele nahradit poškozenému škodu podle § 228 tr. ř. Výrok o povinnosti podle § 59 odst. 2 tr. zák. má jinou funkci, než výrok podle § 228 tr. ř. Zatímco povinnost nahradit škodu podle § 228 tr. ř. je vynutitelná soudním výkonem rozhodnutí, tedy případně i proti vůli odsouzeného a jejím hlavním cílem je odškodnění poškozeného, sleduje výrok podle § 59 odst. 2 tr. zák. výrazný výchovný cíl; odsouzenému je jím ve zkušební době připomínáno, že je podmínkou jeho osvědčení, aby podle svých možností aktivně usiloval o nápravu škodlivého majetkového následku spáchaného trestného činu. Tím se prohlubuje výchovný vliv podmíněného odkladu výkonu trestu, protože nesplnění této podmínky je důvodem k vyslovení, že se odsouzený neosvědčil (§ 60 odst. 1 tr. zák.).

Vzhledem k tomu, že výrok o povinnosti podmíněně odsouzeného nahradit podle jeho sil během zkušební doby způsobenou škodu má soud zpravidla vyslovit, je třeba, aby v souvislosti s rozhodováním o podmíněném odkladu výkonu trestu odnětí svobody bylo vždy zjišťováno, zda existují podmínky pro vyslovení tohoto výroku.

Povinnost nahradit škodu jako podmínku osvědčení podle § 59 odst. 2 tr. zák. lze uložit i při odsouzení za trestný čin spáchaný z nedbalosti porušením povinnosti, vyplývající z pracovního poměru. Pokud nejde o odpovědnost za schodek na svěřených hodnotách, které je pracovník povinen vyúčtovat nebo za škodu způsobenou v opilosti, kterou si obviněný sám přivodil, odpovídá podmíněně odsouzený za škodu, způsobenou shora uvedeným nedbalostním porušením pracovních povinností, jen do výše rovnající se trojnásobku jeho průměrného měsíčního výdělku (- 179 odst. 2 zák. práce). Proto i jeho povinnost podle § 59 odst. 2 tr. zák. se vztahuje na náhradu škody jen do této výše, příp. do výše, jakou mu organizace určí podle ustanovení § 185 odst. 2 zák. práce. Pokud by organizace

podmíněně odsouzenému přes jeho projevenou snahu nahradit škodu nestanovila ve zkušební lhůtě výši povinnosti k náhradě škody, nemohl by soud podle § 60 odst. 1 tr. zák. vyslovit, že odsouzený z toho důvodu nevyhověl uložené podmínce a že se neosvědčil: v takovém případě by nebylo v silách odsouzeného splnit zmíněnou podmínku. Na tyto okolnosti by bylo třeba v rozsudku při odůvodňování výroku o podmíněném odkladu výkonu trestu upozornit.

Kromě uložení povinností k náhradě škody může soud podmíněně odsouzenému uložit maximálně na dobu podmíněného odkladu výkonu trestu přiměřená omezení směřující k tomu, aby vedl řádný život pracujícího člověka. Rovněž tohoto opatření, které sleduje prohloubení výchovného účinku podmíněného odsouzení, se v praxi soudů užívá stále jen výjimečně, a pokud je ho užito, omezuje se jen na zákaz nadměrného požívání alkoholických nápojů osobám, které se dopustily trestné činnosti pod vlivem alkoholu. Jinak se soudy nezamýšlejí, jakým vhodným omezením by bylo možno s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem případu a k osobě odsouzeného, stupňovat a prohloubit výchovný vliv pohrůžky trestem odnětí svobody. Omezení podle § 59 odst. 2 tr. zák. soudy nepovažují za rovnocennou součást podmíněného odkladu výkonu trestu odnětí svobody, ačkoliv ukládání vhodného omezení, stanoveného s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem případu, mohou účinně diferencovat podmíněný trest odnětí svobody podle konkrétních okolností případu, možností nápravy a poměrů pachatele. Z okolností stanovených v § 59 odst. 2 tr. zák. vyplývá, že příslušné omezení má pomoci k tomu, aby odsouzený překonal škodlivý vliv podmínek a příčin, které ho přivedly ke spáchání trestné činnosti, příp. má znásobit výchovný vliv prostředí, ve kterém odsouzený ve zkušební době žije a pracuje. Omezení musí směřovat k tomu, aby odsouzený vedl ve zkušební době řádný život pracujícího člověka. Uložená omezení jsou tedy vedle pohrůžky výkonem trestu prostředkem k dosažení cíle, sledovaného podmíněným odsouzením, aby odsouzený vedl řádný život pracujícího člověka.

Z toho pak plyne, že omezení mohou směřovat především k paralyzování těch nežádoucích jevů, které se dosud v životě odsouzeného vyskytovaly a byly překážkou ve vedení řádného života pracujícího člověka. V dosavadní praxi se v tomto směru ukládá pouze zákaz požívání alkoholických nápojů. Tohoto omezení se však užívá většinou mechanicky v podobě zákazu nadměrného požívání alkoholických nápojů. V této podobě je však omezení vhodné jen u osob, u nichž ještě existují i přirozené zábrany, které ve spojení se soudním omezením mohou odsouzeného zdržet od opíjení. U chronických alkoholiků, příp. u osob se zvýšenou vnímavostí na alkohol, je však namístě vyslovit zákaz požívání alkoholických nápojů v jakémkoliv množství.

Kromě omezení, které se týká požívání alkoholických nápojů, lze podle okolností konkrétního případu a charakteru závad v životě odsouzeného vyslovit omezení např. ve formě zákazu návštěv nočních podniků, zákazu návštěv sportovních zápasů, zákazu svévolných změn zaměstnání, dále i zákazu hrát hazardní hry, rušit noční klid, pálit líh, příp. vykonávat jinou činnost, která byla příčinou, podmínkou nebo podnětem odsouzenému ke spáchání trestné činnosti anebo projevem závad v jeho dosavadním životě.

Uložená omezení musí být formulována tak, aby byla určitá a kontrolovatelná. Odsouzený sám musí především přesně vědět, jak se má vzhledem k omezením ve zkušební době chovat, příp. čeho se má zdržet. Kromě toho i orgány, sledující chování odsouzeného ve zkušební době, musí mít možnost zjistit, zda omezení jsou dodržována.

Omezení nemusí být uloženo jenom ve formě zákazu takového konání, které odsouzenému vadilo ve vedení řádného života. Omezením ve smyslu § 59 odst. 2 tr. zák. je i příkaz k pozitivnímu konání, které je nutnou součástí řádného života pracujícího člověka. Z tohoto hlediska nelze souhlasit s dosavadní praxí a judikaturou, vyjádřenou např. v rozhodnutí č. 52/1952 sb. rozh. trest. a v komentáři k trestnímu zákonu (Orbis, Praha 1964, str. 188), že za omezení nelze považovat uložení povinnosti, aby odsouzený něco konal, ale že může směřovat pouze k tomu, aby se odsouzený

nějakého jednání zdržel. Pojmy „omezení“ a „zdržení se konání“ nemají stejný obsah. Omezením může být i příkaz ke konání, pokud přikázaná pozitivní činnost omezuje odsouzeného v možnosti nežít řádným životem pracujícího člověka, příp. nerespektovat povinnosti, uložené některou právní normou.

Příkaz k určitému konání, mající charakter omezení, se může vztahovat zejména ke spáchanému trestnému činu, jako kupř. příkaz pachateli trestného činu ohrožování mravní výchovy mládeže, aby se řádně staral o výchovu osoby, o niž je povinen pečovat, pachateli trestného činu zanedbání povinné výživy, aby řádně plnil výživné, pachateli trestného činu ohrožování pohlavní nemocí, aby splnil svou povinnost, uloženou zdravotnickými předpisy a podrobil se povinnému léčení atd.

Jedno ze základních kritérií pro vyslovení omezení ve smyslu § 59 odst. 2 tr. zák. spočívá tedy v tom, že omezení je prostředkem k zajištění řádného života odsouzeného. Druhým kritériem je přiměřenost omezení. Ze skutečnosti, že omezení je součástí trestu, ukládaného za konkrétní trestný čin určité osobě; vyplývá, že musí být přiměřené povaze i stupni nebezpečnosti činu pro společnost, účelu podmíněného odsouzení a individuálním možnostem nápravy pachatele.

Přiměřeným proto není především takové omezení, které nemůže vést k zajištění řádného života u odsouzeného. Dále by bylo nepřiměřené omezení, které by závažností zásahu do života odsouzeného přesahovalo význam podmíněného odkladu výkonu trestu odnětí svobody (např. příkaz, aby se odsouzený ve zkušební době pravidelně hlásil u orgánů bezpečnosti, aby neměnil bydliště nebo nerozvažoval pracovní poměr bez předchozího souhlasu soudu apod.). Ze zásady legality trestu, vyjadřující myšlenku, že trest lze ukládat jenom za trestný čin, kterým byl pachatel uznán vinným, dále vyplývá, že nepřiměřeným omezením by bylo takové, které nemá nic společného s trestným činem, za nějž je jako součást podmíněně odloženého trestu odnětí svobody ukládáno (např. zákaz navštěvovat noční podniky, uložený pachateli ublížení na zdraví při zaviněné dopravní nehodě, jejíž příčinou bylo nesprávné předjíždění). Nepřiměřeným by bylo konečně i omezení, které by mělo povahu jiného druhu trestu, protože by zajišťovalo účel trestu, vycházejícího z jiného stupně nebezpečnosti činu pro společnost a z jiných možností nápravy pachatele, než z jakých vycházel soud při ukládání podmíněného trestu odnětí svobody. Omezení podle § 59 odst. 2 tr. zák. se tedy nesmějí vztahovat např. na takovou činnost odsouzeného, která by mohla být předmětem trestu zákazu činnosti nebo předmětem změny zaměstnání v souvislosti s trestem nápravného opatření. Nepřiměřeným omezením by např. bylo, kdyby podmíněně odsouzený nesměl ve zkušební době řídit motorové vozidlo, vykonávat dosavadní zaměstnání či funkci apod.

K tomu, aby soud mohl využít přiměřených omezení k prohloubení individuálního výchovného vlivu podmíněného odsouzení na pachatele, i pro rozhodnutí o trestu v jiných směrech, je nutné, aby dokonale znal osobní poměry a charakter obviněného. Zjišťování těchto okolností však soudy věnují namnoze jen formální pozornost. Zpravidla se spokojují jen s přečtením písemných charakteristik, založených do spisu v přípravném řízení, aniž zkoumají, zda tyto písemnosti podávají o obviněném úplný obraz. Úroveň charakteristik je v řadě případů nízká. Není výjimkou, že charakteristika je pouhým parafrázováním, nebo dokonce jen doslovným opakováním jiných zpráv, obsažených ve spise nebo ve výpovědi obviněného o vlastních osobních poměrech. Někdy obsahují charakteristiky zbytečné a pro posouzení osoby pachatele nic neříkající údaje. Soudy se zpravidla spokojují i s takovýmito nedostatečnými charakteristikami. Jestliže se různé zprávy o osobě obviněného liší, soudy často neusilují o odstranění rozporů a o zjištění skutečného osobního profilu obviněného. Celková úroveň zjišťování předpokladů pro stanovení druhu a výměry trestu z hlediska osobních poměrů pachatele i pro případné vyslovení přiměřeného omezení při podmíněném odkladu výkonu trestu odnětí svobody nebo při nápravném opatření, není tedy na žádoucí úrovni. Soudy musí usilovat o to, aby zjistily nejen o spáchaném činu, ale i o osobě obviněného všechny okolnosti, rozhodné pro posouzení, jaký druh, výměra a případně i modifikace trestu mohou mít maximální účinek pro splnění účelu trestu.

Závěr:

Usnesení pléna Nejvyššího soudu ze dne 1. dubna 1965 - Pls 1/65 je v praxi soudů v řadě směrů správně uplatňováno. Soudy na jeho základě prohloubily individuální přístup k ukládání trestů. Vcelku úspěšně jsou v soudní praxi uplatňovány zejména stěžejní zásady zmíněného usnesení pléna Nejvyššího soudu, vyjádřené v požadavcích, aby trestní postih byl diferencován na základě zhodnocení všech okolností, rozhodných pro splnění účelu trestu a aby nebyl podceňován postih pachatelů závažných činů a pachatelů recidivistů. Soudy se vesměs správně vyvarovaly toho, aby závěry citovaného usnesení pléna Nejvyššího soudu chápaly jako pokyn k všeobecnému, nediferencovanému zpřísnění trestní represe.

Přes dosažené v podstatě kladné výsledky soudní praxe při ukládání trestů se vyskytuje na tomto úseku soudní činnosti ještě řada nedostatků, konstatovaných v této zprávě. Soudy musí věnovat odstraňování těchto nedostatků nadále svou pozornost. Předmětem zvýšené pozornosti soudů musí být i správná a jednotná aplikace těch ustanovení trestního zákona, o ukládání trestů, která byla novelizována zákonem č. 56/1965 Sb.